

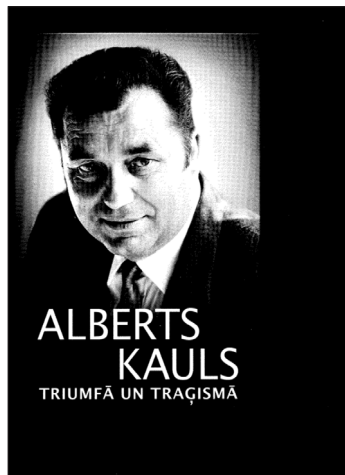
Alberts Kauls triumfā un traģismā. – Rīga: Jumava, 2010. – 359 lpp.

Šogad mēs atzīmējam daudzus svarīgus notikumus Latvijas ceļā uz neatkarības atjaunošanu. Vissvarīgākie no tiem ir barikāžu laiks 1991. gada janvārī un neatkarības atgūšana de facto 1991. gada augustā. Šajā kontekstā nereti tiek pieminēts arī Alberta Kaula (15.10.1938.–24.09.2008.) vārds. Ņemot vērā viņa darbību Vislatvijas sabiedrības glābšanas komitejā – visbiežāk negatīvā kontekstā. Lai gan viņš 1991. gada janvārī televīzijā publiski nožēloja šo saistību un lūdza piedošanu latviešu tautai, daudzi līdz

tam populārajam Ādažu agrofirmas vadītājam to tā arī nepiedeva. Jāsaka gan, ka ne visi, jo, tieši pateicoties Kaulam, 1995. gadā viņa vadītā Vienības partija iekļuva 6. Saeimā, iegūstot astoņus mandātus, un pats Kauls kļuva par zemkopības ministru un Ministru prezidenta biedru (1995. gada novembris – 1996. gada maijs). Tomēr politiskā karjera bija neveiksmīga. Savs iespaids bija gan centieniem kārtot attiecības ar Maskavu, apejot Ārlietu ministriju un izmantojot savus agrākos sakarus, gan valdības lauksaimniecības politikas kritika, gan arī negatīvā attieksme pret ES. Pēdējos dzīves gados Alberts Kauls bijis iesaistīts investīciju projektos Krievijā un citās NVS valstīs, taču Latvijas publiskajā telpā par viņu bija maz zināms.

A. Kaula politiskā biogrāfija ir visai pretrunīga. Bez jau iepriekš minētajiem faktiem jāatceras, ka viņš bija viens no visveiksmīgākajiem kolhozu priekšsēdētājiem 70.–80. gados un Ādažu kolhozu pārvērtā par paraugsaimniecību, kas bija slavēta visā Padomju Savienībā, sava veida vitrīna, lai demonstrētu padomju lauksaimniecības sasniegumus ārpasaulei. Latvijas Tautas frontes I kongresā 1988. gadā viņš tika ievēlēts Domē, 1989. gadā dibināja Latvijas Lauksaimnieku savienību, 1990. gada martā kļuva par PSRS prezidenta Mihaila Gorbačova konsultatīvās padomes locekli. Kā liecināja 1995. gada Saeimas vēlēšanas, Vislatvijas glābšanas komitejas pagātne netraucēja viņam iegūt lielas daļas vēlēšanu uzticību. Tomēr kopumā A. Kaula politisko karjeru nevar nosaukt par veiksmīgu. Viņam arī neizdevās saglabāt Ādažu agrofirmu, tāpat viņa paša zemnieku saimniecībā panākumu nebija. Rodas jautājums – kādēļ?

Atbildi uz šo jautājumu meklē un, jāsaka, arī palīdz atrast (vismaz daļēji) recenzējamā grāmata. Kā grāmatas ierosinātais uzrādīts Jānis Streičs, saīstotājs – Ēriks Hānbergs, bet apsaimniekotājs (respektīvi, organizatorisko jautājumu risinātājs) – Aivars Andersons. Jāsaka, ka izvēlētais formāts – ļoti plaša personu loka intervijas vai arī pašrocīgi rakstītas atmiņas – ir veiksmīgs. Ņemot vērā, cik pretrunīgi tiek vērtēts Alberts Kauls, mēģinājums

radīt kaut kādu vienotu viņa biogrāfijas versiju jau iepriekš ir nolemts neveiksmei. Vēl nav nepieciešamās laika distances, lai varētu vēsu prātu analizēt grāmatas varoņa dzīvi. Cilvēkiem, kas viņu atceras, ir vispretrunīgākā attieksme – no apbrīnas līdz antipātijām. Lai cik objektīva mēģinātu būt tā vai cita versija, tā, vienalga, būs subjektīva, paspīlgtinās vienas personības šķautnes, noklusējot citas. Grāmatā katram intervētajam vai atmiņu autoram ir sava versija. Dažiem tā ir izteikti apoloģētiska, citiem – ļoti kritiska, dažkārt arī visai formāla, piemēram, M. Gorbačova rakstītais rada iespaidu, ka patiesībā viņš ne pārāk labi Kaulu atceras. Dažas intervijas rada iespaidu, ka cilvēki ir izteikušies pēc principa “vai nu labu, vai neko”, savukārt citi ir mēģinājuši izskaidrot A. Kaula rakstura un darbības pretrunas. Intervēto vai atmiņas rakstījušo personu vidū ir gan radnieki, gan A. Kaula sekretāres un šoferis “Ādažos”, gan arī kolhozu priekšsēdētāji, kultūras darbinieki, žurnālisti, bijušais Latvijas PSR VDK šefs Edmunds Johansons un vēl daudzi citi. Ir ievietoti arī fragmenti no publicētām atmiņām, piemēram, Jāņa Āboltiņa, Ervina Grinovska, Gundara Valdmaņa. Grāmatā ir publicētas arī A. Kaula intervijas 1984.–2003. gadā. Kopumā visi šie materiāli rada pārsteidzoši interesantu un daudzveidīgu priekšstatu par A. Kaulu, vienlaikus tie ir arī vērtīgs izziņas materiāls tiem, kas grib izprast, kā darbojās padomju paraugkolhozi un ekonomika kopumā, tāpat arī par Atmodas laiku un atjaunotās Latvijas dzīvi.

Lasot atmiņas un intervijas, diezgan skaidri iezīmējas A. Kaula personības galvenās iezīmes: darbaholiķis; autoritāra personība (tādēļ neizbrīna viņa cieņa pret Kārli Ulmani), kādi acimredzot bija ļoti daudzi (varbūt visi) paraugkolhozu priekšsēdētāji; cilvēks kam vairāk rūpēja nevis personīgā labklājība, bet gan vara; arī cilvēks, kas prasmīgi mācēja izmantot padomju ekonomikas vājās vietas. Jānis Peters raksta, ka “Alberts Kauls bija labs nacionālists padomju apstākļos. Tas nenozīmē, ka arī liels demokrāts” (339. lpp.). Padomju varai viņš varēja pateikties par savu karjeru, un rodas iespaids, ka viņš patiešām bija pamatīgi ieaudzis padomju sistēmā, tajā viņa personības iezīmes, milzīgās darbaspējas un apsviedīgums bija īsti vietā. Iespējams, ka A. Kaula neveiksmes politikā un arī “Ādažu” vadības stūres zaudēšanu noteica nespēja piemēroties jaunajiem politiskajiem un ekonomiskajiem spēles noteikumiem. Protams, tā ir tikai versija, subjektīvs skatījums, vērtīgam lasītājam var rasties arī citāds priekšstats.

Grāmata par Kaulu liek padomāt par to, ka vēsturnieki, ekonomisti un sociālo zinātņu pētnieki joprojām ir ļoti daudz parādā tieši 70.–80. gadu vēstures un procesu, it īpaši Latvijas lauku pētniecībā. Kāpēc vieni kolhozi bija veiksmīgāki nekā citi? Kādas bija “kantora” un vienkāršo kolhoznieku attiecības? No kurienes paraugsaimniecības smēlās resursus, un kur palika produkcija? Vai tās vispār bija rentablas (arī grāmatā intervētie sniedz diametrāli pretējas atbildes), un kas veidoja produkcijas pašizmaksu? Daudzi atmiņu autori runā par to, kāda loma bija sudrablapsu ādām un citiem “Ādažu” labumiem, lai “izsistu” limitus un dažādus resursus. Kādā grāmatvedībā tās tika uzskaitītas un kā ietekmēja izmaksas? Katrā ziņā, lasot grāmatu, nācās izdarīt secinājumu, ka 80. gadu vidū veltīgi smējāmie par lozungu “ekonomikai jābūt ekonomiskai”. Padomju ekonomika, vismaz

lauksaimniecība, tāda noteikti nebija. Kāpēc šīs paraugsaimniecības ar ļoti retiem izņēmumiem neizdzīvoja jaunajos ekonomiskajos apstākļos – vai tādēļ, ka daudziem gribējās sadalīt trekno pīrāgu, vai valdības lauksaimniecības politikas dēļ, vai arī varbūt pats ekonomiskais un sociālais modelis nebija dzīvotspējīgs?

Daina Bleiere

Recenzija par Vācijas vēstures muzeja (DHM) izstādi
“Hitlers un vācieši: tautas kopiena un noziegumi”¹

Izstādes kalpo ne tikai sabiedrības izglītošanas procesam, aktualizējot dažādus politiskos, sociālos vai kultūras aspektus, tās ir spējīgas ietekmēt arī sabiedrisko domu veidotājiem vai pasūtītājiem vēlamā virzienā. Īpaši tās izstādes, kuru apmeklējums paredz stāvēšanu rindā jeb par kurām sabiedrībai ir liela interese.

Savulaik – 1988. gadā Latvijas PSR Vēstures muzejā tika sarīkota izstāde “Latvija starp diviem pasaules kariem”, kuru apmeklēja ap 300 000 iedzīvotāju. Šī izstāde šodien ir nepelnīti aizmirsta, tomēr, šķiet, tieši ar to ļoti daudz Latvijas iedzīvotāju apziņā tika atdzīvinātas stipri pabalējušās atmiņas par Latvijas “brīvvalsts laikiem”, radot augsni masu komunikācijas telpā gan stāstiem par “labajiem gadiem”, gan raisot rūgtumu pret mūsu vēstures un valstiskuma laupītājiem. Lielā preču deficīta apstākļos izstādes apmeklētājiem atklājās pirms vairākām desmitgadēm ražoto produktu klāsts, kas žilbināja un veidoja imunitāti pret skeptiķu nostādnēm, ka bez pārējās “brālīgās republikas” Latvijai draud ekonomisks sabrukums.

¹ Izstādes apmeklējums notika Valsts pētījumu programmas “Nacionālā identitāte” projekta “Latvijas sociālā atmiņa un identitāte” ietvaros.